

DOI: 10.26104/NNTIK.2022.11.43.035

Парайдин уулу Ш.

КОРРУПЦИЯГА КАРШЫ КҮРӨШ КООМДУК КӨЙГӨЙ КАТАРЫ

Парайдин уулу Ш.

БОРЬБА С КОРРУПЦИЕЙ КАК ОБЩЕСТВЕННАЯ ПРОБЛЕМА

Paraydin uulu Sh.

THE FIGHT AGAINST CORRUPTION AS A PUBLIC PROBLEM

УДК: 34.343

Бул макалада коррупция менен күрөшүү өзүнчө социалдык көйгөй деген позиция келтирилген, ал түздөн-түз коррупция маселеси менен байланышкан эмес. Коррупцияга каршы иш-чараларды уюштуруу артыкчылыктарды аныктоого, ыйгарым укуктарды бөлүштүрүүгө жана жеткиликтүү болгондор үчүн маанилүү ресурстар болуп саналган каражаттарды бөлүүгө мүмкүндүк берет. Автор коррупцияга каршы күрөшүүнүн заманбап абалын талдоонун негизинде коомдогу коррупциялык көрүнүштөрдүн масштабын баалап, өлкөнүн саясий системасынын кадимки иштешине коркунуч туудураарын белгилейт. Коррупцияга каршы мамлекеттик саясаттын учурдагы көйгөйлөрүнө чоң маани берилет. Буга байланыштуу Кыргызстандагы коррупция менен күрөшүүнүн натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган бир катар мыйзамдык чаралар сунушталууда. Ушул жана башка бир катар көйгөйлөр мамлекет үчүн коррупцияга каршы натыйжалуу механизмдерди түзүүнү объективдүү кылат. Коррупцияга каршы күрөштү социалдык көйгөйдөн улам пайда болгон нормалардын, институттардын жана кесиптик практикалардын топтолушу катары караса болот.

Негизги сөздөр: каршы, мыйзам, мамлекет, коррупция, иш-аракет, мамиле, саясат, өнүгүшүнө, көйгөй, натыйжа, мүмкүндүк, маанилүү.

В этой статье представлена позиция, согласно которой борьба с коррупцией – это отдельная социальная проблема, которая не имеет прямого отношения к проблеме коррупции. Организация антикоррупционных мероприятий позволяет вам определять приоритеты, распределять полномочия и выделять средства, которые являются важными ресурсами для тех, кто имеет к ним доступ. Автор на основе анализа современного состояния борьбы с коррупцией оценивает масштабы коррупционных проявлений в обществе, которые несут угрозы нормальному функционированию политической системы страны. Большое значение придается актуальным проблемам государственной антикоррупционной политики. В связи с этим предлагается ряд законодательных мер, направленных на повышение эффективности борьбы с коррупцией в Кыргызстане. Эти и ряд других проблем ставят перед государством задачу создания эффективных антикоррупционных механизмов. Борьба с коррупцией может рассматриваться как совокупность норм, институтов и профессиональных практик, вызванных социальной проблемой, которую представляет собой коррупция.

Ключевые слова: против, закон, государство, коррупция, действие, отношение, политика, развитие, проблема, результат, возможность, важное.

This article presents a position according to which the fight against corruption is a separate social problem that is not directly related to the problem of corruption. The organization of anti-corruption measures allows you to set priorities, assign powers and allocate funds that are important resources for those who have

access to them. The author, on the basis of an analysis of the modern state of the fight against corruption, estimates the scale of corrupt manifestations in society that pose threats to the normal functioning of the country's political system. Great importance is attached to the current problems of the state anti-corruption policy. In this regard, several legislative measures are proposed aimed at improving the effectiveness of the fight against corruption in Kyrgyzstan. These and a number of other problems set the state the task of creating effective anti-corruption mechanisms. The fight against corruption can be considered as an accumulation of norms, institutions and professional practices caused by a social problem that is corruption.

Key words: against, law, state, corruption, action, attitude, policy, development, problem, result, opportunity, important.

Коррупция мамлекеттин пайда болушу менен бир убакта пайда болгон жана мамлекеттер тарых бою тиешелүү укуктук ченемдерди жана уюштуруу чараларын колдонуу менен бул оору менен активдүү күрөшүшкөн. Ошол эле учурда мамлекеттик коррупция менен күрөшүүнүн тарыхый тажрыйбасын ийгиликтүү деп айтууга болбойт. Бул күрөш биздин өлкөнүн тарыхында системалуу мүнөзгө ээ болгон эмес жана негизинен коррупциялык кылмыштарга каршы күрөшүүгө багытталган жазык-укуктук нормаларды бекемдөөгө алып келген. Мындан тышкары, бул ченемдерди ишке ашыруу өтө төмөн деңгээлде калган, анткени бюрократиялык аппарат өзү коррупцияга каршы күрөштү жайлаткан.

Азыркы коомдо жемкорлукка каршы күрөшүү боюнча мамлекеттин ролу маселеси, балким, абдан актуалдуу маселелердин бири болуп саналат. Ал саясий, социалдык-экономикалык жана укуктук компоненти бар универсалдуу, көп өлчөмдүү мүнөзгө ээ. Муну мамлекеттик, саясий жана коомдук ишмерлер, ошондой эле жөнөкөй жарандар баса белгилешет. Бул көйгөй бир нече жолу көтөрүлүп, илимий-практикалык конференциялардын, форумдардын, тегерек столдордун ар кандай деңгээлдериндеги илимий чөйрөдө айтылып, чечүү жолдору сунушталып келет.

Ошол эле учурда, бардык илимий эмгектерде, илимий-практикалык конференциялардын алкагында окумуштуу-юристтердин жана мамлекеттик ишмерлердин сүйлөгөн сөздөрүндө, коррупцияга каршы мамлекеттик саясатты ишке ашыруу жолунда көптөгөн тоскоолдуктар, коррупцияга каршы мыйзамдардагы кемчиликтер жана карама-каршылыктар бар экендиги белгиленет. Бул коррупцияга каршы күрөш-

тө мамлекеттин ролунун жалпы көйгөйү. Жана аны чечүү үчүн, биздин оюбузча, чоң практикалык мааниге ээ болгон бир катар чаралар сунушталат. Бүгүнкү күндө коррупция экономикалык өнүгүүгө тоскоолдук кылат, демократиялык институттарды жана мыйзамдуулукту алсыратат, коомдук тартипти бузат жана коомдун бийликке жана бийликке болгон ишенимин бузат, ошол эле учурда уюшкан кылмыштуулуктун жана адамзаттын коопсуздугуна коркунуч туудурган башка нерселердин көбөйүшүнө өбөлгө түзөт. Бул терс көрүнүштүн масштабы ага мамлекеттин бардык чөйрөлөрүндө бир гана фронт менен каршы турууга болот. Кыргызстанда коррупция мамлекеттин кадимки өнүгүшүнө тоскоол болгон негизги факторлордун бири болуп калды. Пара, тууганчылык жана паракорчулукка каршы күрөш Кыргызстанда анын тарыхында жүргүзүлүп келген, бирок практика көрсөткөндөй, эгерде күрөш системасыз болсо, жана эң негизгиси, жарандардын укугу өзгөрмөйүнчө, жарандар жарандык маалымдуулукту көрсөтө баштаганга чейин жана коррупциянын фактыларын билдиргенге чейин, коррупциялашкан чиновниктер менен күрөшүү мүмкүн эмес. Коррупциянын ар кандай түрлөрү мамлекеттин бардык тармактарында бар, зыянсыз көрүнгөн "белектерден" ачык цинизмге чейин фактылар жана жеке чиновниктердин абийирсиз мамилеси.

Ожегова С.И., Шведова Н.Ю мындай деп түшүндүрмө сөздүгүндө берген, "коррупция" деген терминдин аныктамасы: "коррупция-бул чиновниктердин моралдык жактан бузулушу мыйзамсыз баюу, пара алуу, каражатты кыянаттык менен пайдалануу жана мафиялык структуралар менен биригүү".

Коррупцияга каршы күрөштү социалдык көйгөйдөн улам келип чыккан ченемдердин, институттардын жана кесиптик тажрыйбалардын жыйындысы катары кароого болот. Коррупциялык жүрүм-турумдун адеп-ахлаксыздыгы аны бир добуштан айыптоону билдирет. Баңгизаттардын жайылышына каршы күрөшүү сыяктуу кылмыштуулукка каршы күрөшүү боюнча көптөгөн башка чаралардан айырмаланып, коррупцияга каршы чаралар калктын колдоосуна ээ, бул алардын саясаттан ажыратылышына алып келиши керек. Коррупцияга каршы саясаттын алкагында көрүлүп жаткан чаралар алар илимий жактан негизделген жана айрым өлкөлөр башкалардан алган "алдыңкы тажрыйба" менен объективдештирилген деп ырасташат. Эл аралык деңгээлде коррупцияга каршы күрөш 1990-жылдары өнүгүп, өзүн коррупциялашкан элиталардын жарандардын нааразычылыгына жооп катары көрсөткөн. Бул саясат мамлекеттик органдарга гана эмес, жеке компанияларга жана коммерциялык эмес уюмдарга да тиешелүү. Колдонулган күрөш ыкмаларын негиздөө, адатта, күтүлгөн натыйжа болбосо, ийгиликсиздиктин күнөөсү же өз кызыкчылыктарын коргоого умтулган башкаруучу элитага же

аткаруучулардын ынтасынын жоктугуна байланыштуу болот. Бирок, мындай көз караш, мисалы, Кытай сыяктуу өтө коррупциялашкан мамлекеттер эмне үчүн коррупцияга каршы күрөшүү жаатында парадоксалдуу түрдө лидер болуп жаткандыгын түшүндүрбөйт.

Коррупция өлкөнүн коопсуздугуна олуттуу коркунуч туудурат. Бул коомго чоң зыян келтирет, мамлекеттик бийликтин негиздерине кийлигишет, мамлекеттик жана муниципалдык органдардын натыйжалуулугун төмөндөтөт жана алардын ишенимдүүлүгүн төмөндөтөт, жалпы өлкөнүн экономикасын өнүгүүсүн татаалдаштырат.

Кыргызстанда коррупция кеңири кулач жайды, объективдүү жана субъективдүү мүнөздөгү бир катар себептер да бар. Алардын арасында: өткөндүн терс мурасын билдирет, ал толугу менен жеңилбеген жана эгемендүүлүк жылдарында, айрыкча коом үчүн бийликтин көзөмөлүндө эмес, пара жана пара берүү салттары, коомдун бийлик органдарынын көзөмөлүнүн жоктугу. Бишкектеги ОБСЕ борборунун башчысы элчи Маркус Мюллер: "коррупция көйгөйү жеңишке жетти эл аралык масштаб, улуттар аралык мүнөз. Ал көптөгөн өлкөлөрдө, саясий институттарга карабастан, экономикалык өнүгүү. Өткөөл мамлекеттерден башкасы коррупциянын басаңдаганына байланыштуу бул көйгөй кыйла оор, курч, катуураак, анткени коррупция таасири тоскоол болот, коргошун майы ишкерлердин мойнунда илинип турат жана инвесторлор жакырчылыкты жаратышат жана туруктуулукка коркунуч туудурушат". Акыры, жылдар өткөн сайын көз карандысыздык процесстери улантылып, жаңы бийликти түзүү процесстери улантылууда жана жаңы мүлк, ошондой эле алардын ортосундагы мамилелердин принциптери. Коррупциянын пайда болушунун көптөгөн себептери бар. Бул мыйзамдардын жеткилеңсиздигин, түшүнүү кыйын болгон көптөгөн жоболордун болушу, укуктук маданияттын төмөн деңгээлин камтыйт, жарандар ошондой эле алардын пассивдүүлүгү, коррупцияга каршы системага ишенбөө-чүлүк, мыйзамды сактоого мотивациянын жоктугу менен шартталган.

Башкача айтканда, сунуш кылынган чаралардын арасында коррупция менен күрөшүүнүн дүйнөлүк тажрыйбасына кайрылуу өзгөчө көңүл бурууга татыктуу. Мисалы, Кыргызстан мамлекетине коррупцияга каршы мамлекеттик саясат натыйжалуу болгон өлкөлөрдөгү коррупцияга каршы күрөшүү тажрыйбасын, мисалы, Сингапур менен Франциянын тажрыйбасын эске алуу максатка ылайыктуу болот окшойт. Коррупцияга каршы күрөштүн натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн бул маселеде таасирдүү ийгиликтерге жетишкен Сингапурдун тажрыйбасынан пайдаланып, бул күрөш үчүн биздин өлкөдө бирдиктүү көз карандысыз мамлекеттик орган түзүү керек. Жаңы орган

бардык компетенцияларды башка укук коргоо органдарынын коррупциясына каршы күрөшүүгө, анын ичинде коррупциялык кылмыштардын алдын алуу, басуу, ачыкка чыгаруу жана иликтөө боюнча ыйгарым укуктарга өткөрүп бериши керек. Бул укук коргоо органдары ар кандай органдарга карата көз карандысыздыкка ээ болушу керек. Мамлекетибизге келтирилген зыяндын ордун толтуруу жана "азыркы мамлекетибиздеги коррупция бардык негизги өзгөчөлүктөргө ээ болду, аны системалык көрүнүш катары мүнөздөө үчүн", өлкөнүн жетекчилиги бул эң жаман душманга каршы активдүү күрөш баштоого аргасыз болууда. Коррупцияга каршы күрөшүү боюнча улуттук план, анын ичинде бир катар чаралар, жаатындагы мамлекеттик саясаттын негизги багыттарын жөнгө салуу коррупцияга каршы күрөшүү, анын арасында көбөйтүү зарылдыгы деп аталаткоомдун укуктук маданиятын өркүндөтүү аркылуу ж.б.

Мисалы, чоң юридикалык сөздүктө коррупция "аймактагы социалдык коркунучтуу көрүнүш" катары аныкталат саясат жана мамлекеттик башкаруу органдарынын кызматкерлеринин мамлекеттик кызматчылардын функцияларын аткаруучу адамдар тарабынан, ошондой эле мамлекеттик кызматта тургандарга, алардын кызмат мүлктү мыйзамсыз алуу үчүн жобо жана ошондой эле кылмыш жолу менен алынган кирешелерди алуу үчүн колдонулат".

Коррупция менен кантип күрөшүү керек...

Коррупцияга каршы күрөшүү боюнча көп сүйлөбүз, ар кандай мыйзамдарды, программаларды, матрицаларды кабыл алабыз жана башкалар. Бирок биз коррупцияга каршы күрөштө көп жетишкендиктерге жетиштик деп айта албайбыз. Коррупция эч качан болбой турган феномен жана жеңүү мүмкүн эмес дегендей таасир калтырат,

а) коррупция адилетсиздикке шарт түзөт. Башкача айтканда, коомдук-саясий чыңалуунун өсүшүнүн фактору, коомго болгон ишенимдин жоголушу. Мамлекеттик бийликтин бүтүндөй системасын дискредитациялоо, чыңалууну жаратуу;

б) коррупцияга каршы күрөш мамлекеттин аракетин менен гана жүргүзүлбөйт коомдо ар бирибиз бул жагынан маанилүү ролду ойношубуз керек мыйзамдарды жана башка ушул мыйзамдарды сактоонун талаптарын сактоо;

в) мамлекет ишке ашыруу үчүн шарттарды жана натыйжалуу механизмдерди түзүүгө милдеттүү, жарандардын укуктарын жана кызыкчылыктарын натыйжалуу коргоо.

Кыргызстандагы коррупция өлкөнүн улуттук коопсуздугуна, социалдык-экономикалык өнүгүүсүнө, коомдун жана элдин жыргалчылыгына коркунучтуу турган, ошондой эле мамлекеттик органдардын, сот органдарынын жана укук коргоо органдарынын ишине таасирин тийгизген чоң жана олуттуу көйгөй

болуп саналат. Бүгүнкү күндө коррупция социалдык жактан кооптуу көрүнүш мамлекеттин бардык иш чөйрөлөрү үчүн гана эмес, ошондой эле анын ар бир жараны үчүн.

Өлкөнүн өнүгүүсүн жайлатуу менен, ал өзүнүн ресурстарын жана байлыгын өзүнө сиңирет "Түбү жок тешик" сыяктуу. Коррупциянын кесепеттери:

- жарандардын конституциялык укуктарын жана кызыкчылыктарын бузуу;

- башкарууга жана бийлик базасына терс таасирин тийгизип, дискредитациялоо жана элдин көз алдында алардын ишеничтүүлүгүн төмөндөтүү;

- экономиканы жана экономикалык ишке ашырууну модернизациялоонун кыйынчылыктары реформалар, көлөкө секторун кеңейтүү;

- эл аралык аренада Кыргызстанды терс имиджин түзүү жана инвестициянын жагымдуулугун төмөндөтүү;

- мамлекеттик ресурстарды натыйжасыз пайдалануу;

- чет өлкөдөгү капиталды чегерүү, бюджеттин салыктык кирешелеринин төмөндөшү;

- социалдык теңсиздиктин өсүшү;

- сот системасындагы коомго болгон ишенимдин төмөндөшү;

- кылмыштуулуктун көбөйүшү;

- коомдук адеп-ахлактын төмөндөшү

Коррупцияга каршы күрөш – Кыргыз Республикасынын ар бир жаранынын милдети!

БУУнун Башкы Ассамблеясы тарабынан жарыяланган коррупцияга каршы күрөшүү боюнча эл аралык күн жыл сайын 9-декабрда белгиленет.

Коррупция – бул коомдун демократиялык, моралдык жана этикалык негиздерине коркунучтуу турган татаал социалдык, саясий жана экономикалык көрүнүш. Демек, коррупцияны алдын алуу жана жоюу бардык мамлекеттердин милдети жана ар бир жарандын милдети. Эл аралык коррупцияга каршы күнгө чейин Кыргыз Республикасынын Президентинин коррупцияга каршы ишкердик кеңеши менен биргеликте Кыргыз Республикасынын БШКсынын Жарандык билим берүү жана Шайлоо технологиялары борбору бир катар маалыматтык жана билим берүү иш-чараларын өткөрүүсү маалым.

Кыргызстанда жана дүйнөнүн башка өлкөлөрүндө коррупция мамлекеттүүлүктүн пайда болгон учуру. Мамлекеттин тарыхында коррупцияга каршы күрөш ар кандай деңгээлде ийгиликтүү жүргүзүлгөн. Коррупцияга каршы күрөш ыкмалары өзгөрдү, бирок бир нерсе өзгөргөн жок – коррупция ал Кыргызстандын өнүгүүсүнүн жана гүлдөп-өнүгүүсүнүн эң чоң душманы бойдон келе жатат. Коррупциянын масштабы жана кесепеттери, эреже катары, коррупцияга каршы күрөшүү мамлекеттин бирден-бир көйгөйү болуп келет. Коррупциянын гүлдөп турган мезгили,

эреже катары, өзгөчө көрүнгөн мамлекеттик тар-типтин өзгөрүү мезгилдери, ири масштабдагы согуштардын жүрүшү, элдин жакырчылыгы, бийликке жетпеген башкаруучулардын доору.

Бүгүнкү күндө дүйнө аны менен күрөшүүнүн универсалдуу ыкмаларын иштеп чыга элек. Коррупция, башкача айтканда, ар бир мамлекет өзүнүн системасын аныктайт жана ички мүнөздөмөлөрдү эске алуу менен коррупцияга каршы күрөшүү стратегиясы ж.б. Бирок, коррупциянын деңгээли төмөн көптөгөн өлкөлөрдө ыкмалары бар. Коррупцияга каршы күрөшүү багыты боюнча окшош, бирок өзүнүн өзгөчөлүктөрү менен айырмаланат. Коррупцияга каршы күрөшүүнүн репрессиялык ыкмалары күтүлгөн натыйжаны бербестиги. Чебердик менен айкалышкан өлкөлөр ийгиликтүү коррупциялык кылмыштар үчүн жазанын сөзсүз болушу (бул жазалар жана эң оор эмес) терс маанайды калыптандыруу менен мамлекеттик кызматкерлер жана коррупцияга каршы коом. Коррупциянын эң төмөнкү көрсөткүчү бул Скандинавия өлкөлөрүндө байкалат, кыязы, тургундардын укуктук аң-сезиминен улам, алар мыйзамдык талаптарды

аткарууга жана аларга терс мамиледе болууга даяр, коррупциянын ар кандай көрүнүшү аны кубулуш катары четке кагуу менен байкалат.

Адабияттар:

1. Волженкин Б.В. Коррупция. - СПб.: Изд. акад. РФ Генеральная прокуратура, 1998.
2. Иванов В.А. «Скорпиондор»: Согуштан кийинки Ленинграддагы коррупция. // Россияда саясий иликтөө: тарых жана азыркы учур. - СПб., 1998.
3. Цыбаков Д.Л., Малик Е.Н. Дүйнөлүк саясаттагы чыр-чатактын күчөшүнүн шартында мамлекеттер аралык союздардын функцияларынын модификациясы. // Коомдук илимдердин борбордук орус бюллетени. - 2014. - №4(34).
4. Шедий М.В. Бийликтин коррупциясы мамлекеттик башкаруунун деформациясынын фактору катары// Аймактарда мамлекеттик кызмат институтунун өнүгүшү: эл аралык жана орусиялык тажрыйба: 3-томдо. Т.1: В 3-т. Т.1: Илимий-практикалык конф. - Орел: Изд-во ОФ РАНХиГС, 2013.
5. Соколов А.Н. Юридикалык практика коомду башкаруунун натыйжалуулугун критерийи катары. ред. - Калининград, 2008.
6. Парайдин У.Ш. История возникновения и распространения понятия коррупция. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2010. №. 10. С. 67-69.